

Оцінювання стану розвитку фінансової глобалізації: особливості для України

НАТАЛІЯ СТУКАЛО*

АНОТАЦІЯ. У статті запропоновано систему оцінювання стану розвитку фінансової глобалізації окремої країни. Виявлено сучасні особливості розвитку глобалізаційних процесів у сфері фінансів. Систематизовано сучасні показники, що характеризують розвиток глобалізаційних процесів на всіх рівнях фінансової системи. Зібрано та проаналізовано статистичні дані щодо основних показників фінансової глобалізації України та Росії як країн, що найближчим часом стануть членами Світової організації торгівлі. На основі проведеного аналізу сформульовано сучасні особливості розвитку фінансового сектора даних країн в умовах глобалізації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Глобалізація, фінансова глобалізація, циклічність інтенсивності розвитку глобалізації, фінансова інтеграція, показники глобалізації, індикатори фінансової глобалізації, фінансова система, оцінювання фінансової глобалізації.

Вступ

Глобалізація є однією з основних характеристик сучасного розвитку світу. На сьогодні вона охоплює майже всі сфери життєдіяльності людини, та її вплив стає дедалі відчутнішим. Особливу актуальність нині має дослідження проблем та особливостей економічної, зокрема фінансової глобалізації, що посилюється й майбутнім членством України в глобальній торговельній системі Світової організації торгівлі. Крім того, з поглибленням глобалі-

* Стукало Наталія Вадимівна — доцент кафедри міжнародних фінансів, заступник декана факультету міжнародної економіки з наукової роботи Дніпропетровського національного університету. 2000 року пані Н.Стукало захистила кандидатську дисертацію у Київському національному економічному університеті. Стажувалася в Університеті Амстердаму (Нідерланди), Львівському університеті (Бельгія), Гарвардському університеті (США). Автор низки наукових та науково-методичних праць з питань міжнародних фінансів, розвитку фінансової системи України тощо, зокрема навчального посібника «Міжнародні фінанси» (2005), співавтор монографії «Міжнародний лізинг» (2004). Вона також є фіналісткою конкурсу молодих науковців та представила свою працю під час конференції, що проходила 17 травня 2006 року у КНЕУ за сприяння Центру торгової політики та права Оттави (Канада) при Карлтонському університеті й Університеті Оттави та Канадського агентства міжнародного розвитку (CIDA).

заційних процесів у наукових колах дедалі частіше обговорюються проблеми їх вимірювання. З метою ефективного управління даними процесами, а також прогнозування їх наслідків та проведення порівняльного аналізу необхідна система оцінювання розвитку фінансової глобалізації.

Сучасні проблеми та тенденції розвитку глобалізаційних процесів досліджуються різними науками та науковими школами, тож однозначного трактування терміна «глобалізація» не існує. Відомий учений Т. Левіт¹, який увів у науковий обіг даний термін, визначав *глобалізацію* як феномен злиття ринків окремих продуктів, що виробляються транснаціональними компаніями. Нині переважна більшість фахівців погоджується, що глобалізація — це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є зростання взаємозв'язку та взаємозалежності національних економік, національних політичних та соціальних систем, національних культур, а також взаємодія людини та довкілля². В економічній енциклопедії так само відзначено, що глобалізація є категорією, що відображає процес обміну товарами, послугами, капіталом та робочою силою, що виходить за межі державних кордонів і з 60-х років XX століття набуває форм постійного й неухильного зростання міжнародного переплетіння національних економік³. Глобалізація є продовженням міжнародного розподілу праці й одночасно — процесом поетапного формування цілісного та взаємозалежного всесвітнього господарства, окремі ланки якого органічно поєднані фінансово-економічними, виробничо-технічними, інформаційними та іншими зв'язками, значно всебічними, багаточисельнішими, глибшими, ніж на попередніх етапах. Глобалізація є найвищою стадією інтернаціоналізації всіх чинників виробництва та, охоплюючи всі національні економіки, поступово формує цілісну економічну систему світу.

Фінансова глобалізація є одним із процесів глобалізації, який розуміють як вільний та ефективний рух капіталів між країнами та регіонами, функціонування глобального ринку, формування системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів, реалізацію глобальних фінансових стратегій ТНК та транснаціональних банків⁴. У найширшому розумінні фінансова глобалізація є ідеологією, політикою та практикою об'єднання національних грошових систем шляхом їх заміщення «світовими грошима»⁵. Ре-

¹ Levitt, Theodore (1983) The Globalization of Markets // Harvard Business Review, 61 (May/June), 92—102.

² Лукашевич В. М. Глобалистика. — Львів: Новий світ-2000, 2004. — С. 13—16.

³ Глобалізація // Економічна енциклопедія. Т. 1. — К.: Академія, 2000. — С. 264-265.

⁴ Хоминич І. П. Финансовая глобализация // Банковские услуги. — 2002. — № 8. — С. 2—13.

⁵ Макушкин А. Финансовая глобализация // Свободная мысль-XXI. — 1999. — № 10 (1488). — С. 30—43.

гіональним (а в деяких випадках галузевим) проявом глобалізації є фінансова інтеграція, яка представляє собою процес зближення та поступового об'єднання національних економічних та фінансових систем у межах певного регіону та є однією з найрозвинутіших форм інтернаціоналізації господарського життя. Існування ефективно функціонуючих інтеграційних об'єднань, на наш погляд, створює передумови для їх подальшого розширення та укрупнення, тобто створює передумови для розвитку глобалізаційних процесів.

Враховуючи актуальність дослідження глобалізаційних процесів, чимало іноземних і вітчизняних економістів присвятили свої праці даній проблематиці, серед них слід відзначити М. Алле⁶, О. Білоруса⁷, П. Герста та Г. Томпсона⁸, Гж. Колодко⁹, Д. Гелда та Е. Мак-Грю¹⁰, Дж. Сороса¹¹, О. Мозгового¹², Г. Аніловську та Л. Яремко¹³, В. Лукашевича¹⁴, Д. Лук'яненка¹⁵, Т. Циганкову¹⁶, А. Філіпенко¹⁷, З. Луцишин¹⁸, С. Сіденко¹⁹, Ю. Павленко²⁰, О. Плотнікова²¹, А. Кредисова²². Проблемами вимірювання темпів розвитку глобалізаційних процесів у цілому та у світових фінансах зокрема присвячені праці вітчизняних та іноземних учених, зокрема Т. Андерсена та Т. Хербертсона²³, Д. Хансона, П. Хо-

⁶ Морис Алле. Глобализация: разрушение условий занятости и экономического роста. Эмпирическая очевидность. — М.: ТЕИС, 2003. — 314 с.

⁷ Глобальные трансформации и стратегии развития / Белорус О., Лукьяненко Д. и др. — К.: Ориане. — 2000. — 424 с.

⁸ Пол Герст, Грехем Томпсон. Сумніви в глобалізації. Пер. з англ. — К.: К.І.С., 2002. — 306 с.

⁹ Колодко Гжегож В. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. — К.: основні цінності, 2002. — С. 202.

¹⁰ Гелд Д., Мак-Грю Е. Глобалізація / антиглобалізація / Пер. з англ. — К.: К.І.С., 2004. — 180 с.

¹¹ Сорос Дж. Джордж Сорос про глобалізацію. — К.: Основи, 2002. — 173 с.; Сорос Дж. Криза глобального капіталізму. — К.: Основи, 1999. — 259 с.

¹² Міжнародні фінанси / За заг. ред. О. Мозгового. — К.: КНЕУ, 2005. — 504 с.

¹³ Маніловська Г., Яремко Л. Господарська глобалізація та управління зовнішньоекономічною сферою. — Львів: ЛКА, 2001. — 233 с.

¹⁴ Лукашевич В. М. Глобалистика. — Львів: Новий світ-2000, 2004.

¹⁵ Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації / За ред. Д. Лук'яненка. — К.: КНЕУ, 2001. — 538 с.

¹⁶ Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ / Кер. авт. кол. і наук. ред. Т. М. Циганкова. — К.: КНЕУ, 2003. — 660 с.

¹⁷ Україна і світове господарство / А. С. Філіпенко, В. Будкін, А. Гальчинський та ін. — К.: Либідь, 2002. — 470 с.

¹⁸ Луцишин З. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації. — К.: ВЦ «Друк», 2002. — 320 с.

¹⁹ Сіденко С. Соціально-економічний вимір сучасної глобалізації // Міжнародна економічна політика. — 2004. — Червень. — Випуск 1.

²⁰ Павленко Ю. Глобалізація та цивілізаційні зрушення сьогодні // Міжнародна економічна політика. — 2005. — Жовтень. — Випуск 1.

²¹ Транснаціональні корпорації / О. Плотніков, В. Рокоча та ін. — К.: Таксон, 2001. — 304 с.

²² Управление внешнеэкономической деятельности / Под ред. А. Кредисова. — 2-е изд. — К.: Віра-Р, 2001. — 632 с.

²³ Torben M. Andersen, Tryggvi Thor Herbertsson Measuring Globalization. — Bonn: IZA DP817, 2003. — 21 p.

нохана та Д. Маджоні²⁴, Б. Губського²⁵, О. Рогача²⁶, С. Переслегина та Н. Ютанова²⁷, В. Аванесяна, Т. Джрбашяна, А. Єгіазаряна²⁸ та ін. Крім того, значний внесок у розв'язання проблеми оцінювання глобалізації та розробки її індикаторів зробили експерти Організації економічного співробітництва та розвитку, журналу «Foreign policy» та консультативної фірми А. Т. Kearney, Міжнародного валютного фонду, Світового банку тощо.

Мета даного дослідження — розробка системи оцінювання процесу фінансової глобалізації для окремих країн, а також у проведеної комплексної оцінки даного процесу в Україні та Росії.

Сучасні особливості розвитку фінансової глобалізації

Сучасний етап розвитку глобалізаційних процесів характеризується цілою низкою особливостей, серед яких слід відзначити ключові. По-перше, ймовірним є уповільнення глобалізаційних процесів. Досліджуючи ідеї циклічного глобального розвитку світу прадавніх філософів, історичний досвід, еволюцію процесу глобалізації економіки та фінансів, аналізуючи праці вітчизняних та західних експертів, а також сучасні тенденції розвитку світового господарства, ми дійшли висновку, що слід розрізняти ступені інтенсивності розвитку глобалізації. Більшість науковців та практиків вважає глобалізацію постійним процесом, а саме невідворотним та «довічним». Так, наприклад, всесвітньо відомий польський економіст, експерт міжнародних організацій професор Гжегож В. Колодко відзначає, що «...трансформація колись має закінчитися, але глобалізація у принципі триватиме завжди. Це процес, а не стан, якого можна досягти раз і назавжди»²⁹. У наших попередніх працях³⁰ було запропоновано ідею циклічності ін-

²⁴ Джеймс А. Хансон, Патрик Хонохан, Джованні Маджоні. Проблемы интеграции и масштабов // Глобализация и национальные финансовые системы / Под ред. Дж. А. Хансона, П. Хонохана, Дж. Маджоні. Пер. с англ. — М.: Весь мир, 2005. — С. 4—5.

²⁵ Губський Б. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. — К.: Наукова думка, 1998. — 390 с.

²⁶ Рогач О. ТНК та економічне зростання. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. — 144 с.

²⁷ Переслегин С., Ютанов Н. От «системной модели» к структуродинамике // www.arhipelag.ru/authors/pereslegin/

²⁸ Аванесян В., Джрбашян Т., Єгіазарян А. Концепция стратегии устойчивого экономического развития Армении на долгосрочную перспективу // Экономический еженедельник Армении, 10—16 июня, 2003. — № 27 (531).

²⁹ Колодко Гжегож В. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. — К.: Основні цінності, 2002. — С. 202.

³⁰ Стукало Н. В. Фінансова глобалізація: сучасні тенденції розвитку та висновки для України // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки / Донецький економіко-гуманітарний інститут МОН України, Інститут економіко-правових досліджень НАН України. — Вип. 2 (17). — Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. — С. 41—44.

тенсивності розвитку глобалізації економіки та фінансів, яка полягає у тому, що економічна та фінансова глобалізація — це процес постійний і невідворотний, але залежно від багатьох факторів, як-от політичні, економічні, фінансові, екологічні, психологічні тощо, інтенсивність розвитку глобалізації може прискорюватися чи, навпаки, тимчасово зупинятися. Доки триває хвиля суспільного схвалення даного процесу, а також доки країни, нації, економісти та політики бачать її значні переваги, транснаціональні компанії та банки одержують значні вигоди від даного процесу, глобалізація перебуває на стадії поглиблення. Це триває доти, доки ті негативні риси та наслідки, які вона несе для людства в цілому та кожної країни, фірми, людини зокрема, не переважають її позитивні ефекти, або якісь форс-мажорні обставини не вповільнять її розвиток. З часом суб'єкти міжнародної економіки знову починають шукати шляхи одержання вигоди в процесі об'єднання світових ринків товарів, послуг, капіталу, праці тощо, що тягне за собою період прискорення розвитку глобалізаційних процесів. Підтвердження даної тези вбачаємо, наприклад, у тому, що розвиток глобалізації набрав обертів на початку 20 ст., потім був період його вповільнення, а з розпадом СРСР почалася вже нова хвиля його бурхливого розвитку. Незважаючи на те, що сьогодні у міжнародних економічних відносинах спостерігається прискорення та поглиблення глобалізаційних процесів, прогнозуємо, що світова економіка та фінанси увійдуть у період уповільнення інтенсивності розвитку глобалізаційних процесів найближчим часом (ідеться лише про вповільнення, а не цілковиту зупинку). Одним із підтверджень цього може бути той факт, що дедалі більше експертів висловлює свої сумніви щодо переваги позитивних ефектів глобалізації над негативними. Прикладами можуть бути праці лауреата Нобелівської премії Моріса Алле³¹, Пола Герста та Грехема Томсона³², Джорджа Сороса³³ та ін.

По-друге, розвиток фінансової глобалізації проходить у рамках сучасних течій філософії, що характеризуються трансформацією від модерну до постмодерну.

Характерними рисами постмодерну є відхід від ідеалів демократії та гуманізму, поділ суспільства на найбільш гідних та інших, визнання природного ринкового відбору та жорсткої конкуренції тощо. Глобальний фінансовий ринок є одним з найяскравіших проявів постмодерністського світогляду. Це підтверджу-

³¹ *Морис Алле*. Глобалізація: разрушение условий занятости и экономического роста. Эмпирическая очевидность. — М.: ТЕИС, 2003. — 314 с.

³² *Пол Герст, Грехам Томсон*. Сумніви в глобалізації / Пер. з англ. — К.: К.І.С., 2002. — 306 с.

³³ *Сорос Дж.* Джордж Сорос про глобалізацію. — К.: Основи, 2002. — 173 с.; *Сорос Дж.* Криза глобального капіталізму. — К.: Основи, 1999. — 259 с.

ється тим, що внаслідок жорсткого ринкового відбору та конкуренції на глобальному фінансовому ринку з'явилися провідні гравці, від яких залежить даний ринок. Крім того, глобальний капітал має тенденцію до переливу між розвинутими ринками, а слаборозвинені відчувають постійну нестачу в ньому, внаслідок цього фінансові центри, промислово розвинуті країни стають ще багатшими, а бідні — ще біднішими. Бурхливий розвиток філософії постмодерну може призвести до катастрофічних наслідків для всього суспільства та світової фінансової системи зокрема. У таких умовах у державній політиці на перший план мають виходити національні інтереси формування стабільної та ефективної фінансової системи країни. Державна фінансова політика має бути національно зумовленою, інтернаціонально орієнтованою та соціально скоординованою, оскільки «політичні рішення, що приймаються у центрі глобальної системи, виходять з внутрішніх економічних пріоритетів відповідних країн»³⁴. На жаль, Україна поки що не може претендувати на роль країни, що приймає глобальні рішення, виходячи з національних інтересів, тому українська фінансова система має бути захищеною від небажаних наслідків зовнішнього впливу.

По-третє, незважаючи на той факт, що чим глобалізованіша країна, тим менший обсяг функцій держави реалізується на національному рівні, роль держави в умовах фінансової глобалізації залишається вагомою. Пріоритетними напрямками державної діяльності в Україні в таких умовах мають бути: вдосконалення та контроль податкової функції (передусім це може бути досягнуто за умови поступового зниження податкового навантаження на економіку та посиленням контролю за повнотою сплати податків); законодавче стимулювання розширення доступу до глобальних фінансових інструментів та глобальних фінансових ринків у цілому; державна підтримка та стимулювання розвитку неурядових організацій; активізація участі у процесі координації податкової та в цілому фінансової політики країн світу та у випрацюванні спільних стандартів з метою обстоювання національних інтересів України.

Вимірювання фінансової глобалізації

Дослідимо основні показники, що характеризують розвиток глобалізаційних процесів у світі. У світовій практиці існує індекс глобалізації країн³⁵, що щорічно публікується журналом «Foreign Policy» та відображає розвиток політичної, економічної, персональної і технологічної глобалізації в 62 країнах, на які припадає

³⁴ Сорос Дж. Новая глобальная финансовая архитектура // Вопросы экономики. — 2000. — № 12. — С. 60—64.

³⁵ Офіційний сайт журналу «Foreign Policy» — www.foreignpolicy.com

96 % світового ВВП та 84 % населення Землі. Для його розрахунку враховуються 14 груп показників, які поділяються на чотири групи: показники економічної інтеграції (обсяг міжнародної торгівлі, прямі іноземні та портфельні інвестиції, міжнародні платежі тощо); показники персональних контактів (міжнародний туризм, міжнародні телефонні переговори, поштові відправлення, перекази тощо); показники технологізації (кількість користувачів Інтернету, Інтернет-серверів); а також показники участі в міжнародній політиці (кількість посольств, участь у міжнародних організаціях тощо). Відповідно до даних за 2004 рік, найвищий рейтинг глобалізації мають Ірландія, Сінгапур та Швейцарія. Ірландія є найглобалізованішою країною вже третій рік поспіль. Україна посідає 43-є місце та є останньою з усіх країн Центральної та Східної Європи у цьому рейтингу. Це пояснюється, передусім, уповільненням реформ у ключових секторах (таких; як телекомунікації), політичною нестабільністю та корупцією в країні. Серед інших країн нашого регіону слід відзначити Словенію, яка увійшла до двадцятки найглобалізованіших країн світу і посідає 19 місце. Лідером серед країн Центральної та Східної Європи є Чехія — 14 місце в світі за індексом глобалізації³⁶.

Крім вищенаведеного показника є ціла низка індикаторів, що характеризують різні аспекти глобалізаційних процесів. Так, С. Переслегін та Н. Ютанов³⁷ пропонують показник глобалізації, який є відношенням економічно засвоєного простору до загального обсягу доступного для господарської діяльності простору. Іншими важливими показниками глобалізації вважають співвідношення обсягу торгівлі та валового внутрішнього продукту й показники прямих іноземних інвестицій³⁸. За даними Всесвітнього банку, показник відношення обсягу торгівлі до ВВП в середньому по світу становив 1989 року — 22,5 %, 1999-го — 27,4 %. На основі статистичних даних журналу «The Economist»³⁹ нами розраховано, що 2005 року даний показник становив уже 38,4 %. Відповідно до оцінки UNCTAD, вартість накопичених прямих іноземних інвестицій у глобальному масштабі постійно зростає та у поточних цінах збільшилася з 719 млрд дол. США у 1982 році до 1889 млрд дол. США у 1990 та до 6,3 млрд. дол. США у 2000⁴⁰.

³⁶ Measuring Globalization: Economic Reversals, Forward Momentum by FOREIGN POLICY, A. T. Kearney. March/April 2004 // www.foreignpolicy.com

³⁷ Переслегін С., Ютанов Н. От «системной модели» к структуродинамике // www.arhipelag.ru/authors/pereslegin/

³⁸ Аванесян В., Джрбабян Т., Егиазарян А. Концепция стратегии устойчивого экономического развития Армении на долгосрочную перспективу // Экономический еженедельник Армении, 10—16 июня, 2003. — № 27 (531).

³⁹ Мир в цифрах — 2005. — М.: Олимп-Бизнес, 2005. — С. 232—233.

⁴⁰ Офіційний сайт UNCTAD — www.unctad.org

Рівень глобалізації світової економіки часто визначають такими показниками, як обсяг інтернаціоналізованого виробництва товарів та послуг; темпи його зростання відносно обсягів та темпів зростання всього валового продукту в світі; обсяг і динаміка прямих іноземних інвестицій відносно обсягу та динаміки всіх інвестицій — і внутрішніх, і міжнародних; обсяг і динаміка міжнародної централізації капіталу (у вигляді злиття та поглинання компаній у різних країнах) порівняно із загальними обсягами централізації капіталу, включаючи злиття і поглинання всередині країни; обсяг і динаміка комплексних міжнародних інвестиційних проєктів порівняно із загальними масштабами таких проєктів — і внутрішніх, і міжнародних; обсяг усієї міжнародної торгівлі товарами та послугами, темпи її зростання відносно валового продукту; обсяги міжнародних операцій з патентами, ліцензіями, ноу-хау; обсяг і динаміка міжнародних операцій банків та інших кредитних установ порівняно із загальним обсягом і динамікою всіх їх операцій; обсяг і динаміка міжнародних фондових ринків порівняно із загальними розмірами цих ринків та темпами їх зростання; обсяг і динаміка валютних ринків у порівнянні із загальними масштабами грошових ринків. На основі вищенаведених показників науковці⁴¹ роблять спроби розробити загальний індекс глобалізації в сучасній світовій економіці, а також індекс глобалізації відносно окремих країн і регіонів, ступінь їх інтеграції до світової економіки.

Особливе місце серед показників глобалізації має порівняльна динаміка цін на однакові товари в різних країнах. Теоретично лібералізація зовнішньої торгівлі має усувати торговельні бар'єри та вирівнювати ціни.

2005 року Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) випустила Інструкцію ОЕСР з економічних показників глобалізації⁴², в якому відзначені такі індикатори глобалізації, як показники прямих іноземних інвестицій і діяльності транснаціональних корпорацій, показники інтернаціоналізації технологій та торгівлі наукомісткою продукцією. Відзначається, що раніше термін «глобалізація» здебільшого застосовувався до ринків фінансів, товарів і послуг, а на сьогодні даний термін охоплює науково-технічну та інноваційну сфери. У вищезгаданій Інструкції ОЕСР визначені три основні показники інтернаціоналізації технологій:

1) обсяги витрат на промислові науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), що здійснюються транс-

⁴¹ *Рогач О.* ТНК та економічне зростання. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. — 144 с.
Губський Б. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. — К.: Наукова думка, 1998. — 390 с.

⁴² OECD Handbook on Economic Globalization Indicators. — OECD, 2005 // www.oecd.org

національними корпораціями (ТНК) та зарубіжними дочірніми компаніями;

2) обсяги платежів (наприклад, роялті) за експорт нематеріальних активів (технологій) та виплат за імпорт технологій;

3) зовнішній платіжний баланс у результаті реалізації на світовому ринку високотехнологічної продукції, в якій втілені нематеріальні активи.

Оцінка глобалізації технологій відбувається на основі таких показників:

1) частка витрат на НДДКР у сукупних витратах зарубіжних дочірніх фірм, що контролюються материнськими іноземними компаніями;

2) частка промислових НДДКР, що фінансуються з-за кордону, у загальному обсязі НДДКР;

3) обсяги продажів результатів НДДКР іноземними дочірніми компаніями на території країни, де вони функціонують.

Об'ємні показники прямих іноземних інвестицій опосередковано характеризують фінансово-технологічні транзакції, що здійснюються між прямими інвесторами (ТНК) та фірмами, що споживають ці ПІІ (афілійовані компанії) під час реалізації науково-технологічної та інноваційної діяльності. Також для оцінки глобалізаційних процесів рекомендовано використовувати такий показник як частка прямих іноземних інвестицій ТНК інвестора в акціонерному капіталі даної афілійованої компанії, що зареєстрована за кордоном.

У своїй праці «Вимірювання глобалізації»⁴³ вчені-економісти Торбен М. Андерсен та Трігві Т. Хербертсон розробили загальний показник глобалізації, що розраховується на основі дев'яти індикаторів глобалізації: свобода використання альтернативних валют, свобода обміну на фінансових ринках, свобода іноземної торгівлі, валові обсяги руху приватного капіталу у відношенні до ВВП, сумарний обсяг експорту та імпорту товарів і послуг у відношенні до ВВП, одержаний фактор-прибуток у відношенні до ВВП, сплачений фактор-прибуток у відношенні до ВВП, зміни в умовах торгівлі, надходження прямих іноземних інвестицій у відношенні до ВВП. Відповідно до цих індикаторів була проведена оцінка сучасного рівня глобалізованості країн світу (на прикладі країн — членів Організації економічного співробітництва та розвитку). На сьогодні перше місце в рейтингу найглобалізованіших країн посідає Ірландія, друге — Бельгія, третє — Велика Британія, далі йдуть Нідерланди, Швейцарія, Данія, Австрія, Португа-

⁴³ *Torben M. Andersen, Tryggvi Thor Herbertsson Measuring Globalization. — Bonn: IZA DP817, 2003. — 21 p.*

лія та ін. Автори також провели оцінку потенційних можливостей країн щодо процесу глобалізації, де на перші місця вийшли США, Нідерланди, Бельгія, Франція та Швейцарія.

Серед показників, що вимірюють фінансову глобалізацію, фахівці передусім виокремлюють кількість закордонних депозитів, що є у фізичних осіб і небанківських інститутів країни; потоки портфельних інвестицій; кількість депозитів в іноземній валюті⁴⁴. Зростання даних показників як у розвинутих так і в країнах, що розвиваються, свідчить про підвищення ступеня фінансової глобалізації.

Тобто у світовій практиці вже використовуються певні показники глобалізації світової економіки та фінансів, але вони не зведені у цілісну систему, яка б давала загальне, комплексне уявлення про розвиток даного процесу. Вважаємо за доцільне провести систематизацію сучасних показників глобалізації фінансів. В основу систематизації показників фінансової глобалізації покладемо розуміння фінансової системи як системи використання відповідними інститутами та іншими суб'єктами фінансових відносин інструментів на фінансових ринках на рівні домогосподарств, підприємств, держави, міждержавному та глобальному рівнях. Дане визначення було розроблене та уточнене у наших попередніх роботах⁴⁵ на основі комплексного аналізу трактувань термінів «фінанси» та «фінансова система».

Розробка системи оцінювання розвитку фінансової глобалізації країни

Нині термін «фінансова система» часто трактується без урахування сучасних реалій розвитку світової фінансової системи та фінансової системи України зокрема, а також актуальних теоретичних напрацювань вітчизняних та іноземних фахівців у даній галузі. В українській літературі знаходимо спробу зібрати інформаційну базу визначень сутності понять «фінанси» та «фінансова система», яку зробили Б. А. Карпінський та О. В. Герасименко⁴⁶. Самі автори визначають фінансову систему країни як взаємопов'язане поєднання процесів об'єктивного розподілу вартості ва-

⁴⁴ Джеймс А. Хансон, Патрик Хонохан, Джованні Маджоні. Проблемы интеграции и масштабов // Глобализация и национальные финансовые системы / Под ред. Дж. А. Хансона, П. Хонохана, Дж. Маджоні. Пер. с англ. — М.: Весь мир, 2005. — С. 4—5.

⁴⁵ Стукало Н. В. Особливості сучасного трактування термінів «фінанси» та «фінансова система» // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Л. Українки. Економічні науки, №1, 2006. — С. 132—138.

⁴⁶ Карпінський Б. А., Герасименко О. В. Фінансова система. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — С. 10—12.

лового внутрішнього продукту (ВВП) та суб'єктивного впливу на нього державної політики в економіко-правовому-просторі, а фінанси у їх чистому значенні як лише цінні папери та відповідні фонди їх формування, руху і використання. Вагомі теоретичні напрацювання з даної проблематики подибуємо в українських та іноземних науковців, серед яких слід відзначити В. Д. Базилевича, Л. О. Баластрик, С. В. Мочерного, О. Д. Василика, Б. Г. Федорова, Т. В. Брайчеву, Зві Боді, Роберта Мертона та ін.

Складність і багатоаспектність терміна «фінанси» зумовлює необхідність трактування його у кількох аспектах:

По-перше, у широкому розумінні, погоджуємося із трактуванням В. Опаріна та Г. Башнянина: «фінанси — це сукупність грошових відносин, пов'язаних із формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання валового внутрішнього продукту, а за певних умов — і національного багатства»⁴⁷. Таке визначення повною мірою відповідає вимогам сучасної фінансової науки та практики реалізації і регулювання фінансових відносин. Уточненням до даного визначення може бути те, що вищезазначені грошові відносини реалізуються на кількох рівнях — домогосподарств, підприємств, держави, міжнародному та глобальному.

По-друге, у вузькому значенні фінанси — це грошові ресурси держави, компанії або людини⁴⁸.

По-третє, фінанси — це наука про те, як та за допомогою яких інструментів люди управляють грошовими ресурсами, реалізують свої фінансові відносини на різних рівнях — домогосподарств, підприємств (фінанси підприємств), держави (державні фінанси), на міжнародному (міжнародні фінанси) та глобальному (фінансова глобалізація).

Професори фінансів Зві Боді та Роберт Мертон дають вдале визначення фінансовій системі, розуміючи її як сукупність ринків та інших інститутів, що використовуються для укладання фінансових угод обміну активами і ризиками⁴⁹. Ця система включає ринки акцій, облігацій та інших фінансових інструментів і посередників (банки, страхові компанії тощо), фірми, що пропонують фінансові послуги, та органи, що регулюють діяльність цих установ.

Враховуючи проведений аналіз інших визначень «фінансової системи», сучасні реалії розвитку фінансових систем різних кра-

⁴⁷ Опарін В. Фінанси, Башнянин Г. Фінансові системи // Економічна енциклопедія: у трьох томах. — Т. 3. / С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — С. 796.

⁴⁸ The Oxford Dictionary for the Business World. — Oxford University Press, 1993. — С. 303.

⁴⁹ Боді Зві, Мертон Роберт. Финансы: пер. с англ. — М.: ИД «Вильямс», 2000. — С. 38.

їн, а також міжнародної та глобальної фінансових систем у цілому, вважаємо, що фінансова система являє собою сукупність таких складових елементів, як фінансові інструменти, фінансові інститути та фінансові ринки. Тобто фінансова наука вивчає, як фінансові інститути та інші суб'єкти реалізують свої фінансові відносини за допомогою фінансових інструментів на фінансових ринках. З іншого боку, слід пам'ятати, що фінансові відносини реалізуються на кількох рівнях — домогосподарств, підприємств, державному, міжнародному. Крім того, бурхливий розвиток глобальних фінансових інструментів та функціонування глобальних фінансових ринків дозволяє виокремити ще один рівень фінансової системи — глобальний.

Отже, фінансова система — це система використання фінансовими інститутами та іншими суб'єктами фінансових відносин фінансових інструментів на фінансових ринках на рівнях домогосподарств, підприємств, держави, міждержавному та глобальному. На основі цього уточненого визначення складаємо табл. 1, яка відображає всі елементи та рівні фінансової системи. Отже, оцінюючи процес фінансової глобалізації, слід проводити окремий аналіз показників глобалізації фінансових інструментів, фінансових інститутів і фінансових ринків.

Таблиця 1

Складові елементи та рівні фінансової системи

		РІВНІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ				
		Фінанси домогосподарств	Фінанси підприємств	Державні фінанси	Міжнародні фінанси	Глобальні фінанси
СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ	Фінансові інструменти	Готівка, пластикові картки, кредити, депозити тощо	Валюта, кредити, депозити, цінні папери тощо	Бюджет, податки, державний кредит, ОВДП, субвенції, інвестиції тощо	Ключові валюти, СДР, золото, фінансові деривативи тощо	Глобальні облігації та інші глобальні фінансові інструменти
	Фінансові інститути	Банки, біржі	Банки, біржі	Національний банк, міністерство фінансів та інші органи державного управління	Транснаціональні банки, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, національні банки країн світу, біржі тощо	
	Фінансові ринки	Валютний, фондовий, позичкового капіталу, ринок небанківських фінансових послуг (зокрема страховий, лізинговий, факторинговий), ринок дорогоцінних металів, інші				

У табл. 2 ми провели систематизацію нинішніх показників оцінювання рівня фінансової глобалізації країн світу на кожному з п'яти рівнів фінансової системи.

Таблиця 2

Система показників, що характеризують рівень фінансової глобалізації

Рівень фінансової системи	Показники, що характеризують рівень фінансової глобалізації
Фінанси домогосподарств	<ul style="list-style-type: none"> • обсяг закордонних депозитів у фізичних осіб • обсяги депозитів і кредитів у фізичних осіб в іноземній валюті • валові обсяги руху приватного капіталу у відношенні до ВВП
Фінанси підприємств	<ul style="list-style-type: none"> • обсяг закордонних депозитів у небанківських інститутів країни • обсяг депозитів і кредитів юридичних осіб у іноземній валюті у вітчизняних банківських інститутах
Державні фінанси	<ul style="list-style-type: none"> • потоки портфельних інвестицій • потоки прямих інвестицій за кордон та в країну • потоки інших інвестиційних активів (торговельних кредитів, фінансового лізингу тощо) • свобода використання альтернативних валют • свобода обміну на фінансових ринках • приплив прямих іноземних інвестицій у відношенні до ВВП • валовий зовнішній борг • кількість банків з іноземним капіталом, зокрема зі 100-відсотковим іноземним капіталом • обсяги експорту-імпорту фінансових послуг країни
Міжнародні фінанси	<ul style="list-style-type: none"> • обсяг і динаміка міжнародної централізації капіталу (у вигляді злиття та поглинання компаній у різних країнах) порівняно із загальними обсягами централізації капіталу, включаючи злиття і поглинання всередині країни; • обсяг та динаміка комплексних міжнародних інвестиційних проектів порівняно із загальними масштабами таких проектів — і внутрішніх, і міжнародних • обсяг і динаміка міжнародних операцій банків та інших кредитних установ порівняно із загальним обсягом і динамікою всіх їх операцій • обсяг і динаміка міжнародних фондових ринків порівняно із загальними розмірами цих ринків та темпами їх зростання • обсяг і динаміка валютних ринків порівняно із загальними масштабами грошових ринків
Глобальні фінанси	Не знайдено

З табл. 2 видно, що загальнозживаних показників фінансової глобалізації на рівні глобальних фінансів не знайдено, хоча певною мірою такими показниками можна вважати обсяги глобаль-

них фінансових інструментів, наприклад, глобальних облігацій тощо, а також показники глобалізаційних процесів у цілому.

Тобто система оцінювання процесу глобалізації фінансів на сьогодні відсутня. Провівши ряд досліджень і враховуючи багатогранність економічних категорій «фінансова система» та «фінанси», ми дійшли висновку, що для побудови коректної багатофакторної моделі аналіз варто проводити за складовими фінансової системи окремо, а саме визначити коло показників, що характеризують рівень глобалізованості кожного складового елемента фінансової системи країни.

Відзначимо, що, добираючи показники для побудови цих багатофакторних моделей, ми керувалися кількома принципами, а саме — вагомістю їх безпосереднього впливу на рівень глобалізації фінансів країни, їх якісною спорідненістю щодо характеру впливу на результативний показник та одночасну субординацію, керованістю даними чинниками (показниками), тобто можливістю з їх допомогою впливати на результативний показник. До того ж, ми врахували факт загального, міжнародного визнання та методології розрахунку певних показників, наявність коректної статистичної інформації за даними показниками для більшості країн світу. Так, більшість показників, що використовуються для побудови багатофакторних моделей, розраховується відповідно до Спеціального стандарту поширення даних Міжнародного валютного фонду (МВФ), Угоди МВФ про надання інформації про міжнародну інвестиційну позицію України, правил складання Платіжного балансу країн і міжнародної інвестиційної позиції країни тощо.

Відбір показників для комплексного аналізу рівня глобалізації фінансових послуг країни ґрунтувався на тому, що він безпосередньо зв'язаний з такими основними факторами, як обсяг валютних депозитів у фізичних та юридичних осіб країни, обсяг кредитів у економіку в іноземній валюті, обсяг закордонних депозитів у фізичних осіб країни, обсяг закордонних депозитів небанківських інститутів, валовий зовнішній борг, потоки прямих і портфельних іноземних інвестицій, а також інших інвестиційних активів — таких, як торгові кредити, короткострокові і довгострокові кредити, валюта та депозити, фінансовий лізинг тощо, обсяги експорту та імпорту фінансових послуг країни.

Рівень глобалізації фінансових інститутів залежить від таких чинників, як кількість банків з іноземним капіталом, що працюють у даній країні, зокрема банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом, обсяги їх статутного капіталу, кількість іноземних філій вітчизняних банків, кількість міжнародних фінансових бірж на території даної країни, кількість міжнародних фінансових організацій, що здійснюють свою діяльність на території даної країни. Зважаючи на

врахування деяких показників вже на попередньому етапі аналізу, а також з метою дотримання паралельності та спорідненості показників, вважаємо за доцільне з даного переліку показників ввести у модель обсяг статутного капіталу банків з іноземним капіталом, у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом.

Базуючись на твердженні, що фінансова система складається з фінансових інститутів, інструментів та ринків, слід було б урахувати ще й третю складову фінансової системи, а саме — фінансові ринки. У наших розрахунках індексу фінансової глобалізації країни ми не вводили цю третю складову, керуючись тим, що більшість показників глобалізації фінансових ринків була врахована у процесі відбору показників рівня глобалізованості фінансових послуг країни.

Отже, для проведення комплексної оцінки рівня фінансової глобалізації країни необхідно брати до уваги такі показники:

E — обсяг експорту фінансових послуг країни;

I — обсяг імпорту фінансових послуг країни;

CD — обсяг валютних депозитів у вітчизняних банківських інститутах країни;

CC — обсяг кредитів в економіку країни в іноземній валюті;

ID — обсяг валового зовнішнього боргу;

DI — обсяг прямих іноземних інвестицій;

PI — обсяг портфельних іноземних інвестицій;

OI — обсяг інших інвестиційних активів (відповідно до міжнародної інвестиційної позиції країни);

BC — обсяг статутного капіталу банків з іноземним капіталом, зокрема зі 100-відсотковим іноземним капіталом.

Аналіз динаміки основних індикаторів фінансової глобалізації для України та Росії

Оскільки Україна та Росія стоять на порозі прийняття до Світової організації торгівлі, що значною мірою вплине на лібералізацію їх фінансових ринків та розширення впливу фінансової глобалізації на національні фінансові системи, проаналізуємо стан показників, що дозволять скласти уявлення про участь цих країн у процесі фінансової глобалізації (табл. 3). Розроблена нами таблиця 3 включає показники комплексної оцінки рівня фінансової глобалізації, що були відібрані та систематизовані нами вище, для України та Росії за період з 2002 по 2005 рік.

З табл. 3 видно, що для України характерною є тенденція до зростання всіх показників, що характеризують процес фінансової глобалізації країни. Найбільшими темпами зростав обсяг валютних депозитів та кредитів в іноземній валюті (відповідно в 3,7 та

3,5 разу в 2005 році порівняно з 2002), а також обсяг імпорту фінансових послуг (майже в 2,5 разу у 2004 році порівняно з 2002).

Банківська система України дедалі більше відчуває на собі процес фінансової лібералізації, що супроводжує вступ України до Світової організації торгівлі. З таблиці видно, що протягом 2002–2004 рр. відбулося зростання обсягів статутного капіталу банків з іноземними інвестиціями в 1,5 разу. У зв'язку з відсутністю остаточних достовірних даних за цим показником у 2005 році у таблиці вони не наведені, але відомо, що у зв'язку з продажем акціонерного поштово-пенсійного банку «Аваль», «Укрсиббанку» та інших протягом 2005 року частка іноземного капіталу у банківській системі України зросла з 14 % до 24 %.

Таблиця 3

Показники фінансової глобалізації України та Росії за період 2002–2005⁵⁰ рр., млн дол. США⁵¹

Країна	Рік	<i>E</i>	<i>I</i>	<i>CD</i>	<i>CC</i>	<i>ID</i>	<i>DI</i> ⁵²	<i>PI</i>	<i>OI</i>	<i>BC</i>
Україна ⁵³	2005	N/A ⁵⁴	N/A	9023	12306	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
	2004	24	125	5980	7400	9253	-198 + + 9517	-31 + + 6354	-6025 + + 24285	323
	2003	20	62	3875	5598	9031	-166 + + 7566	-26 + + 4065	-3908 + + 19796	228
	2002	19	56	2392	3480	8531	-144 + + 5924	-28 + + 3293	-3087 + + 18786	207
Росія ⁵⁵	2005	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
	2004	270	695	25700 ⁵⁶	40526	214500	-12 824 + + 10 346	-4257 + + 4406	-24 853 + + 17680	N/A
	2003	176	314	24495	32763	147500	-9727 + + 7958	-2180 - - 2329	-15 352 + + 22 645	N/A
	2002	143	237	N/A	24833	152600	-3533 + + 3461	-796 + + 3756	-3874 + + 2120	N/A

⁵⁰ Під час статистичного пошуку дані за повний 2005 рік за більшістю показників виявилися недоступними.

⁵¹ Дані у таблиці наводяться у мільйонах доларів США з метою простоти у порівнянні. Ті дані, що в офіційних джерелах наводилися в українських гривнях або російських карбованцях, були конвертовані у долари США за курсами, відповідно, Національного банку України або Центрального Банку Російської Федерації станом на 1.03.2006.

⁵² Дані щодо обсягів прямих, портфельних та інших інвестицій подаються двома цифрами — обсяг інвестицій з країни та обсяг інвестицій до країни. На наш погляд, показник чистих інвестицій не є показовим для оцінки фінансової глобалізації країни.

⁵³ Дані щодо показників по Україні взяті з офіційного сайту Національного Банку України — www.bank.gov.ua

⁵⁴ Станом на 15 березня 2006 року не знайдено достовірних даних.

⁵⁵ Дані щодо показників по Російській Федерації взяті з офіційного сайту Центрального банку Російської Федерації — http://www.cbr.ru/statistics/credit_statistics/

⁵⁶ За даними Центрального банку РФ, обсяг валютних депозитів становив 19,2 % грошової маси на початок 2005 р. та 18,3 % на початок 2004 р.

Для Росії так само характерним є зростання всіх показників протягом останніх років. Так, попит населення на іноземну валюту помітно зростає щороку. За даними Центрального банку Російської Федерації⁵⁷, у січні 2005 року частка витрат населення на купівлю іноземної валюти у сукупному обсязі витрат збільшилася до 8,5 % порівняно із 5 % у січні 2004 року. Сальдо операцій фізичних осіб — резидентів Росії з готівковою валютою збільшилося вдвічі, причому попит на долар протягом 2004 року зростав, а на готівкове євро — падав (це пов'язано зі зміцненням долара та нестабільністю євро на світових фінансових ринках протягом даного періоду).

Обсяги депозитів в іноземній валюті так само помітно збільшуються. Темпи приросту даного показника у січні 2005 року становили 5 % порівняно з 0,9 % у січні 2004 року, до того ж, це відбувалося на фоні зменшення нормативів обов'язкового продажу експортної виручки. Характерним для періоду 2004-2005 рр. є випереджаюче зростання обсягів валютних депозитів нефінансових організацій (на 10,6 % протягом 2004 року) порівняно з темпами росту вкладів населення в іноземній валюті (на 0,6 %). Така динаміка зростання депозитів в іноземній валюті зумовила зростання їх питомої ваги у структурі грошової маси з 17,6 % на 1.01.05 до 19,2 % на 1.02.05 (для порівняння: 18,3 % на 1.02.04).

Приріст чистих іноземних активів банківської системи Росії у 2005 році був у чотири рази більшим ніж у січні 2004 року. У січні 2005 року кількість кредитних організацій зі 100-відсотковим іноземним капіталом збільшилася на 1 і склала 34. Кількість кредитних організацій з участю іноземного капіталу у статутному капіталі понад 50 % не змінилася — їх було 9. Загальна кількість кредитних організацій з іноземним капіталом зменшилася на 3 і становила 128 на лютий 2005 року. Водночас кількість філій російських банків за кордоном становила 3 і не змінювалася протягом останнього часу, кількість представництв російських банків за кордоном дорівнює 30.

За даними Росстату⁵⁸, обсяг іноземних інвестицій у 2004 році порівняно з 2003 роком збільшився на 36 % та становив понад 40 млрд дол. США. Відзначається позитивна тенденція до збільшення частки прямих інвестицій. До економіки Росії інвестиції надійшли зі 116 країн у 2004 році, основними країнами-інвесторами були Кіпр (16,8 % від загальної суми іноземних інвестицій у Ро-

⁵⁷ Россия: экономическое и финансовое положение. — М.: Центральный Банк РФ, март 2005. — 55 с.

⁵⁸ Денежно-кредитная политика и ситуация на финансовых рынках. — М.: Министерство экономического развития и торговли РФ, 2005. — 9 с.

сію), Нідерланди (14,6 %), Люксембург (14,5 %), Німеччина (11,4 %), Велика Британія (10,6 %).

При управлінні зовнішньою заборгованістю Росії виявилася нова тенденція до дострокового погашення зовнішніх боргів. Так, у січні-лютому 2005 року виплати за валютним боргом уряду Російської Федерації становили 6,3 млрд дол. США, порівняно з аналогічним показником 2004 року (3,1 млрд дол. США) вони зросли більше ніж удвічі. Це пов'язано з достроковим погашенням заборгованості Міжнародному валютному фонду.

Тож, порівнюючи показники фінансової глобалізації України та Росії в останні роки, слід зазначити таке:

По-перше, фінансові системи України та Росії дедалі більше підпадають під вплив процесу фінансової глобалізації, про що свідчить швидке зростання всіх ключових індикаторів фінансової глобалізації протягом останніх років.

По-друге, уряди обох країн намагаються ефективніше управляти зовнішніми боргами, проводячи політику нульового приросту державного боргу або політику дострокового погашення боргів міжнародним фінансовим організаціям.

По-третє, на сьогодні характерним і для України, і для Росії є збільшення частки участі іноземного капіталу у сукупному статутному капіталі банківських систем даних країн на фоні незмінних мізерних показників щодо виходу вітчизняних банків на зовнішні ринки.

Висновки

Все вищевикладене дає підстави для таких висновків.

По-перше, у процесі лібералізації фінансового сектора України та її подальшої інтеграції до міжнародного фінансового середовища необхідно брати до уваги такі ключові особливості розвитку фінансової глобалізації на сучасному етапі: ймовірність уповільнення інтенсивності розвитку глобалізаційних процесів, трансформація філософського світогляду від модерну до постмодерну, вагомість ролі держави у процесі фінансової глобалізації з метою максимізації позитивних ефектів від даного процесу.

По-друге, аналіз показників економічної та фінансової глобалізації продемонстрував відсутність чіткої системи оцінювання даних процесів. Проведена систематизація показників фінансової глобалізації, в основу якої покладені п'ять рівнів фінансової системи (а саме рівні домогосподарств, підприємств, державний, міжнародний та глобальний), дала підстави для визначення ключових показників фінансової глобалізації країни, а також показа-

ла відсутність загальних комплексних показників фінансової глобалізації.

По-третє, фінансові системи України та Росії дедалі більше підпадають під вплив процесу фінансової глобалізації, про що свідчить швидке зростання всіх ключових індикаторів фінансової глобалізації протягом останніх років. У таких умовах уряди країн намагаються ефективніше управляти зовнішніми боргами, проводячи політику нульового приросту державного боргу або політику дострокового погашення заборгованостей міжнародним фінансовим організаціям. Також, на сьогодні характерним і для України, і для Росії є збільшення частки участі іноземного капіталу у сукупному статутному капіталі банківських систем даних країн на фоні незмінних мізерних показників щодо виходу український і російських банків на зовнішні ринки. Тому одним із пріоритетних завдань в умовах вступу до СОТ має стати політика поступового вирівнювання даного дисбалансу за допомогою стимулювання розвитку нових фінансових інструментів тощо.

По-четверте, з метою вдосконалення розробленої системи оцінювання фінансової глобалізації слід ввести індекс фінансової глобалізації країни та загальний індекс фінансової глобалізації світу, що дав би змогу оцінювати динаміку розвитку процесу фінансової глобалізації планети в цілому та проводити аналітичне дослідження факторів, що впливають на даний процес.

Література

1. *Аванесян В., Джрбащян Т., Егиазарян А.* Концепция стратегии устойчивого экономического развития Армении на долгосрочную перспективу // *Экономический еженедельник Армении*, 10–16 июня, 2003. — № 27 (531)
2. *Аніловська Г., Яремко Л.* Господарська глобалізація та управління зовнішньоекономічною сферою. — Львів: ЛКА, 2001. — 233 с.
3. *Гелд Д., Мак-Грю Е.* Глобалізація / антиглобалізація: Пер. з англ. — К.: К.І.С., 2004. — 180 с.
4. *Глобализация и национальные финансовые системы* / Под ред. Дж. А. Хансона, П. Хонохана, Дж. Маджнони. Пер. с англ. — М.: Весь мир, 2005. — 308 с.
5. *Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ* / Кер. авт. кол. і наук. ред. Т. М. Циганкова. — К.: КНЕУ, 2003. — 660 с.
6. *Глобальные трансформации и стратегии развития* / Белорус О., Лукьяненко Д. и др. — К.: Ориане. — 2000. — 424 с.
7. *Губський Б.* Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. — К.: Наукова думка, 1998. — 390 с.
8. *Колодко Гжегож В.* Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. — К.: Основні цінності, 2002. — 248 с.

9. *Лукашевич В. М.* Глобалістика. — Львів: Новий світ-2000, 2004.
10. *Луцишин З.* Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації. — К.: ВЦ «Друк», 2002. — 320 с.
11. *Макушкин А.* Финансовая глобализация // Свободная мысль-XXI. — 1999. — № 10.
12. Міжнародні фінанси / За загал. Ред. О. Мозгового. — К.: КНЕУ, 2005. — 504 с.
13. *Морис Алле.* Глобализация: разрушение условий занятости и экономического роста. Эмпирическая очевидность. — М.: ТЕИС, 2003. — 314 с.
14. *Павленко Ю.* Глобалізація та цивілізаційні зрушення сьогодення // Міжнародна економічна політика. — 2005. — Жовтень. — Випуск 1.
15. *Переслегин С., Ютанов Н.* От «системной модели» к структуродинамике // www.arhipelag.ru/authors/pereslegin/
16. *Пол Герст, Грехем Томпсон.* Сумніви в глобалізації. Пер. з англ. — К.: К. І. С., 2002. — 306 с.
17. *Рогач О.* ТНК та економічне зростання. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. — 144 с.
18. *Сорос Дж.* Джордж Сорос про глобалізацію. — К.: Основи, 2002. — 173 с.; *Сорос Дж.* Криза глобального капіталізму. — К.: Основи, 1999. — 259 с.
19. *Сіденко С.* Соціально-економічний вимір сучасної глобалізації // Міжнародна економічна політика. — 2004. — Червень. — Випуск 1.
20. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації / За ред. Д. Лук'яненка. — К.: КНЕУ, 2001. — 538 с.
21. Транснаціональні корпорації / О. Плотніков, В. Рокоча та ін. — К.: Таксон, 2001. — 304 с.
22. Україна і світове господарство / А. С. Філіпенко, В. Будкін, А. Гальчинський та ін. . — К.: Либідь, 2002. — 470 с.
23. Управление внешнеэкономической деятельностью / Под ред. А. Кредисова. — 2-е изд. — К.: Вира-Р, 2001. — 632 с.
24. *Хоминич Л. П.* Финансовая глобализация // Банковские услуги. — 2002. — № 8. — С. 2—13.
25. Measuring Globalization: Economic Reversals, Forward Momentum by FOREIGN POLICY, A. T. Kearney. March/April 2004 // www.foreignpolicy.com
26. *Schmukler S.* Financial Globalization and Debt Maturity in emerging economies. — World Bank, 2003. — 29 p.
27. *Schmukler S. L.* Financial Globalization: Gain and Pain for Developing Countries. — World Bank, 2003. — 43 p.
28. *Torben M. Andersen, Tryggvi Thor Herbertsson* Measuring Globalization. — Bonn: IZA DP817, 2003. — 21 p.
29. *Tytell I., Wei S.-J.* Does Financial Globalization induce better macroeconomic policy? — IMF Working Papers, 2004. — 41 p.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2006